

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1445797

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 44, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-2, 1037 - 1067

Çevre Psikolojisi, Mimarlık ve Sinema İlişkisi Üzerinden Bir Filmin Analizi: Soylent Green

Ebrar Kuruçay Gök¹

ORCID: 0000-0002-2911-1658

Ayşen Özkan²

ORCID: 0000-0003-2677-6133

Öz

Bu çalışmanın amacı, sinemasal mekânın şekillenmesinde çevre psikolojisi, mimarlık ve sinema ilişkisini mekânsal analiz ve okumalarla irdelemek; bu kurgusal mekânların niteliğini etkileyen çevre psikolojisi kavramları kapsamında inşa edilecek distopik kent ve mekân tasarımları hakkında bir öngörü oluşturmaktır. Bu kapsamda, fiziksel çevre ve insan davranışı arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesine yönelik çevre psikolojisi araştırmalarının önem kazandığı dönem ile eş zamanlı olarak 1973 yılında gösterime girmiş olan Soylent Green distopik filmi üzerinden; kullanıcının öz-değer deneyimlerini gerçekleştirdiği kişisel alan, davranış ortamındaki faaliyet çeşitliliği ve yükümlülüğüne yönelik kalabalık, yoğunluk ve alansallık kavramları ile bu ortamlar içindeki statünün nasıl korunabildiğine dair mahremiyet kavramları tümdengelim yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, sinema ve mimarlığın sadece zamansal ve mekânsal yapıları nedeniyle değil, aynı zamanda her iki disiplinin de temelde yaşam alanıyla iç içe olması ve çok çeşitli yaşam imgelerini bir araya getirme çabalarıyla da ilişkili olduğu görülmüştür. Mekânsal davranış ve çevresel bilgi etkileşiminin sinemasal ortama yansımalarının, duygusal deneyimler ve sosyal gelişmelerle de ilişkili olduğu desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, mimarlık, çevre psikolojisi, mekân, Soylent Green

¹ Arş. Gör., Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü,
E-posta: kurucayebrrar@gmail.com

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı
Bölümü, E-posta: aysenozkan00@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1445797

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 44, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-2, 1037 - 1067

Analysis of a Movie on the Relationship between Environmental Psychology, Architecture and Cinema: Soylent Green

Ebrar Kuruçay Gök³

ORCID: 0000-0002-2911-1658

Ayşen Özkan⁴

ORCID: 0000-0003-2677-6133

Abstract

This study aims to explore the interplay between environmental psychology, architecture, and cinema in shaping cinematic spaces through spatial analysis. It also endeavors to provide insight into dystopian urban and spatial designs influenced by environmental psychology concepts, ultimately impacting the quality of these fictional environments. Examining the pivotal era of heightened interest in environmental psychology studies, particularly in understanding the reciprocal dynamics between physical surroundings and human behavior, the 1973 dystopian film "Soylent Green" was scrutinized using deductive methodology. The analysis focused on key elements such as personal space and its role in shaping self-esteem experiences, the diverse and intense activities within the behavioral environment, as well as obligations and privacy concerns in densely populated, spatially-defined settings. The findings indicate that cinema and architecture extend beyond their temporal and spatial dimensions, revealing a profound integration with living spaces and a diverse array of life experiences. Furthermore, it underscores how spatial behavior and environmental information exchange in cinematic environments are intricately linked to emotional responses and societal advancements.

Keywords: Cinema, architecture, environmental psychology, space, Soylent Green

³ Res. Assist., Yalova University, Faculty of Art and Design, Department of Interior Architecture, E-mail: kuruçayebrrar@gmail.com

⁴ Assoc. Prof., Hacettepe University, Faculty of Fine Arts, Department of Interior Architecture and Environmental Design, E-mail: aysenoz@hacettepe.edu.tr

Giriş

Çağdaş dünya bağlamında, mimarlık ve sinemanın yakınlaşması ilgi çeken bir araştırma alanını temsil etmektedir. Her iki alanda da yaratıcıların karşılaştığı temel zorluklardan biri, karmaşık fikirlerin ve duyguların mekânsal ortamların tasviri yoluyla etkili bir şekilde iletilmesidir. Bu zorluk, mimarlık ve sinema arasındaki karmaşık ilişkiyi çevresel psikoloji bağlamında inceleyen ve giderek büyüyen bir literatürün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu literatür, geleneksel psikolojinin hem metodolojik hem de yapısal eleştirileri de dahil olmak üzere çeşitli yaklaşımlar aracılığıyla bu iki sanat formunun birbiriyle kesişme ve birbirini etkileme yollarını aydınlatmaktadır. Çevre psikolojisi genel olarak fiziksel çevre ve insan davranışı arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Gifford, 2002). Kurt Lewin'in sosyal psikoloji alanındaki çalışmaları, çevre psikolojisi perspektifinin en etkili çalışmalarından biridir ve çevre psikolojisi, sosyal psikolojiden doğan bir alt alan olarak gelişimini sürdürmüştür (Göregenli, 2021, s. 3).

1960'ların sonu ve yetmişlerin başında psikologlar arasında ekolojik çevreyi ve bunun insan davranışı üzerindeki etkisini (Barker, 1968; Altman, 1975; Proshansky vd., 1976; Proshansky ve O'Hanlon, 1977; Gürkaynak, 1988) haritalandırmaya yönelik sistematik girişimler gerçekleştirilmiştir. Çevre psikolojisinin temelinde; geniş, nitelikli ve hızla genişleyen bir ampirik araştırma katmanı yatmaktadır. Çevre psikolojisinin birbirinden farklı ancak ilişkili konular için dar ve faydalı bir bölüm başlığı olarak mı işlev göreceği yoksa bunun yerine insan-çevre ilişkilerini psikolojik bir perspektiften anlamak için tutarlı bir teorik çerçeveyi mi ifade edeceği sorgulanmaktadır (Craik, 1973). Alt araştırmalarında; ekolojik psikoloji yaklaşımı (Barker, 1968), kişilikler, sosyal ve çevresel sistemler arasındaki etkileşimin çok değişkenli analizi (Sells, 1969; Sells, 1971; Craik, 1972), davranışsal adaptasyon ve uyumun genel modelleri (Kates, 1971; Kaplan, 1972) yer almaktadır. Diğer çevre odaklı psikologların çoğu dikkatlerini makro fiziksel çevreden uzaklaştırarak Lewin (1936)'in "yaşam alanı"na birey tarafından algılanan psikolojik durum (Heider, 1958; Thibaut ve Kelley, 1959; Rotter vd., 1972; Festinger, 1975) ya da algısal ve edimsel psikolojinin mikro-çevresel "uyaranlarına" yöneltmiştir (akt. Stokols, 1978, s. 255-256).

Çevre psikolojisinin ortaya çıkışında farklı disiplinlerden gelen katkıları arasında mimarlık alanı büyük önem taşımaktadır. Psikologlar, insan bilinç ve davranışlarının belirli bir sosyal çevrenin yanı sıra bir de fiziki çevre içinde oluştuğu düşüncesiyle, fiziki çevre-davranış ilişkileri ile ilgili çalışmalar yapsa da asıl anlatmaya çalıştıkları davranışa ilişkin düzenliliği ortaya koymaktır (İmamoğlu, 1975; Pol, 2007; Göregenli, 2021). Psikolojinin çevreye yönelik geleneksel yaklaşımları eleştirilmesi ve geliştirilmesi sürecinde, çevrenin tanımlanması, tasarlanması, düzenlenmesi ve geliştirilmesinde bir şekilde elde edilen kazanımlar, davranışsal çevrede mekânın insan davranışındaki özelliklerini geliştirme yönünü vurgulamaktadır. Bu yöndeki çalışmalar sonucunda mimari psikoloji kavramı literatüre girmiş ve günümüzde çevre psikolojisinin bir dalı olarak görülmektedir (Pol, 2007). Çakın (1988), bu alandaki çalışmaların psikoloji alanından ziyade yoğunluk ve nitelik çeşitliliği açısından mimarlık, şehir planlama ve ilgili disiplinler üzerine olduğunu belirtmiştir.

Mimarlık ve çevre psikolojisi ortaklığında yürütülen çalışmaların amacı, bireylerin çevre içindeki davranışlarını gözlemleyerek potansiyel sorunları tespit edip, gelecekteki tasarımlara yön verecek çözümler bulmaktır. Mimarlar ve tasarımcılar, insan davranışları ve bu davranışların fiziksel çevre ile yakından ilişkili olması nedeniyle doğayı psikolojik olarak anlamaya ve daha fazla araştırmaya önem vermektedir. Çevre Psikolojisini psikolojinin diğer dallarından ayıran temel durum, insan ruhuna dayalı davranışlar ile fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi incelemektir (Akbari ve Sattarisarbangholi, 2016). Başka bir ifadeyle bu ilişki, insan ve mekân arasındaki ilişkiyi merkeze alan çevre psikolojisinin insan ve mekân üzerinden mimarlıkla olan ilişkisini irdelemektir.

Psikolojik açıdan bakıldığında, davranışın gerçekleştiği mekân ya kontrol edilmesi gereken ilgili bir değişken olarak ya da insan davranışının nasıl etkilendiğini açıklamaya yönelik girişimlerin yapıldığı pasif bir arka plan olarak ele alınmıştır (Göregenli, 2021, s. 1). Sinemada ise mekânlar, aktarılan hikâyenin zamana ve mekâna bağlı koşulları içinde anlam kazanmış aktif bir ifade yöntemine dönüşmüştür. Zaman ve mekâna bağlı olarak kurgulanan sinemasal mekânlar ile çevre psikolojisi kavramları arasında bir bağ oluşmuş; bu nedenle tasarımcıların tasarlanan mekânların psikolojik açıdan incelenmesine gösterdikleri ilgi sinemasal mekân içinde de yer edinmiştir. Sinema ve mimarlık sadece zamansal ve mekânsal yapıları nedeniyle değil, aynı zamanda her iki disiplinin de temelde yaşam alanıyla iç içe olmasıyla ve çok çeşitli yaşam imgelerini bir

araya getirme çabalarıyla da ilişkilidir. Mimarlık ve sinema arasındaki ilişkiyi farklı açılardan inceleyen çalışmalar mevcuttur. Mekân kavramı ve deneyiminin sinemasal mekân üzerinden okunması (Dear, 1994; Grigor, 1994; Penz, 1994; Pallasmaa, 2001; Erk, 2009; Allmer, 2010), mimari üretim ile sinema tekniği arasındaki benzerliklerin (Penz, 1994; Neumann, 1996; Pallasmaa, 2001) araştırılmasının yanında güncel yazında belirli yönetmenlerin filmleri üzerine ele alınmış spesifik filmlere özgü mekânsal okumalara odaklanıldığı görülmüştür (Adiloğlu, 2005; Kılıç Çalgıcı, 2013; Akarsu vd., 2020; Sözen ve Boyacıoğlu, 2020).

Pallasmaa (2001) mimarlık ve sinema arasındaki mekânsal ortaklığı hem mimarlığın hem de sinemanın yaşanılan mekânı oluşturduğunu ifade etmektedir. Her iki sanat biçiminin de yaşamın ayrıntılı imgelerini yarattığını ve bunlara aracılık ettiğini belirtmekte; mimari yapılar ve şehirler kültürü ve belirli yaşam biçimlerini yaratırken, sinema filmleri yapıldıkları zamanın ve tasvir ettikleri dönemin kültürel arkeolojisini sergilediğini belirtmektedir. "Her iki sanat biçimi mevcut mekânın özünü ve boyutlarını tanımlar ve her ikisi de yaşam dilimlerinin deneysel sahnelerini yaratır" (Pallasmaa, 2001, s. 13). Sinemada, mekânı kullanan insanlar arasındaki ilişkiyi ve insanlar ile mekân arasındaki ilişkiyi kapsayan bir zaman kavramı vardır; filmde karakterler kadar mekânlar da birer aktör olmaktadır. Dolayısıyla sinema ve mimarlık arasında yadsınamaz bir ilişki vardır. Erdoğan ve Akarsu (2023), araştırmalarında, mimarlık sanatı ve eğitiminde yaratıcı ve estetik boyutları geliştirmek için mimarlık ve sinema arasındaki etkileşimi keşfetmektedir. Bu çalışmada mekânsal tasarım, teknolojik yenilikler, estetik ve avangard, imgesel zenginlik ve kurgusal zenginlik unsurları hem film yapımcılarına hem de mimarlara ilham veren görsel açıdan çarpıcı ve kavramsal açıdan zengin ortamlar yaratmak için mimarlık ve sinemanın nasıl kesiştiğini göstermektedir. Bu bağlamda, sinema yönetmeni bilinçli ya da bilinçsiz olarak mimari kurgular içinde sanatına yön vermekte ve ürününü ortaya koymaktadır (Allmer, 2010).

Neuman (1996)'a göre, mimarlık ve filmlerin üç ana teması vardır: çağdaş mimarlığın sinemaya yansımaları, mimari tasarımların filmler aracılığıyla sorgulanması ve filmler aracılığıyla mimarlığa yeni yaklaşımların getirilmesidir. Tanyeli (2001)'ye göre ise mimarlık ve sinema arasındaki ilişki üç yönden şekillenmiştir: Birincisi, sinemanın gerçeklik düzleminde inşa edilmeyen ve kullanılmayan sanal bir mimarlık tanımlaması; ikincisi,

sinemanın gerçek mimari mekânları kendi sanal evreninde yeniden üretmesi; üçüncüsü ise sinemanın kendi etkinliği içinde bir mimar ve/veya mimarlığı yeniden üretmesidir (akt. Ergin, 2015). Bu ortaklıkların yanında; mimarlık ve sinema, beden-mekân ve hareketin eylemsel bütünleşmesiyle ve aynı zamanda hem filmlerin hem de binaların, kentlerin kendilerine ait kurgularının olması (O'Herlihy, 1994; Eroğlu, 2003) nedeniyle de ortaklıklara sahiptir. Tüm bu kazanımlar sonucunda, sinema ortamındaki yeni biçimlenmelerde mekânın, mimarlığı bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Yeniden üretilen bu gerçeklik; senaryonun biçimlenişi, senaryodaki karakterlerin rolü ve mekânlar üzerinden seyirciye iletilmektedir.

Çevre psikolojisi, yapılı çevrenin ve doğal çevrenin insan davranışını, duygularını ve refahını nasıl etkilediğine dair içgörüler sağlayarak sinemada ütopya anlayışımıza da katkıda bulunmaktadır. Bu disiplinler arası yaklaşım, filmlerde tasvir edilen ütöpik vizyonların insan algıları ve mekân deneyimleriyle nasıl etkileşime girdiğini analiz etmemizi sağlamaktadır. Kızılaslan, (2023) sinemadaki ütöpik anlatılar ile hayal edilen mekânların psikolojik etkileri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, mekân kavramının çok boyutlu doğasını ve mimari, felsefi ve coğrafi bağlamlardaki önemini incelemiştir; fiziksel ortamların ve insan deneyimlerinin birbirine bağlılığını vurgulamıştır. Çalışmada, ütopyanın sinemasal temsillerinin, insanların mekân algıları, ideal yaşam ortamlarına yönelik toplumsal özlemler ve ütöpik anlatıların kentsel planlama ve tasarım uygulamalarına potansiyel katkıları konusundaki anlayışımızı zenginleştirmedeki öneminin altı çizilmiştir. Bu disiplinlerarası yaklaşım ile ütopyalar, insanların mekân algıları ve ideal bir dünyaya dair kolektif vizyonları altında yatan psikolojik dinamikler arasındaki karmaşık etkileşimin keşfedilmesini sağlamaktadır.

Kültürel ürünler, özellikle de filmler, toplumda çevre bilincinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu anlamda, Eryılmaz (2017) çalışmasında, nüfusun çoğunluğunun doğayla doğrudan temasın sınırlı olduğu kentsel alanlarda yaşadığını ve bu nedenle kültürel ürünlerin çevre algısının gelişiminde önemli hale geldiğini belirtmiştir. Çalışmasında, filmlerin bir "çevre kurgusu" oluşturarak bunu izleyiciye sunduğunu ve çevre algısının oluşmasına katkıda bulunduğunu; filmlerin farklı çevresel söylemleri eş zamanlı olarak yansıtabildiğini; çevresel konuların ve perspektiflerin karmaşıklığını sergilediğini vurgulamıştır. Özetle, filmler ve diğer kültürel ürünler, yaygın erişilebilirlikleri, çevresel söylemleri tasvir

etme yetenekleri ve farklı kitlelere ulaşma ve onları etkileme potansiyelleri nedeniyle toplumda çevre bilincinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Mekân tasarımı, kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenmesi, bu ihtiyaçları karşılayacak faaliyetlerin tespit edilmesi ve bu faaliyetleri mümkün kılacak mekânların yaratılması sürecidir. Mekân tasarımında, ihtiyaçların karşılanması için bazı temel işlevlerin (barınma, korunma, sosyalleşme vb.) yerine getirilmesinin yanı sıra mekânın kullanıcı üzerindeki psikolojik etkileri de önemlidir. Sinemada mekân kavramı, daha geniş bir kavram olan çevre kavramından farklıdır; çünkü sinemada hikâyenin geçtiği yer olarak "manzara" fiziksel çevre olarak kabul edilmektedir. Sinemada çevre, özellikle de manzara, filmin hikayesiyle yakından ilişkilidir. Kıztılaslan (2021)'in *Avatar* (2009) filmi örneği üzerinden peyzaj mimarlığı kapsamında değerlendirdiği çalışmasında, sinemanın çevresel konularda farkındalık yaratmak ve toplumda çevre bilincini artırmak için bir iletişim aracı olarak filmin potansiyelinin altını çizmektedir. Filmdeki manzara, filmin hikayesini desteklemeli ve filmin hikayesiyle uyumlu olmalıdır. Ayrıca sinema sanatı, insanlara yaşam tarzlarında çevresel bir bakış açısı kazandırmak ve çevre sorunları konusunda farkındalık yaratmak amacıyla kullanılabilir. Köseoğlu ve Kıyak (2023)'ün analiz ettiği *Ters Yüz* (Inside Out-2015) animasyon filminin güçlü anlatım teknikleri, görsel hikâye anlatımı ile mekânsal ve duygusal deneyimlerin incelikli bir şekilde keşfedilmesi yoluyla karmaşık kavramsal bağlamları nasıl etkili bir şekilde aktarabileceğinin güçlü bir örneğidir. Çalışma, sinemanın görsel hikâye anlatımı ve mekânsal analiz yoluyla karmaşık fikirleri aktarma potansiyeline değinmektedir. Genel olarak, sinemada duyguların ve çevresel etkilerin tasvirinde duygular ve mekânsal deneyimler arasındaki etkileşimi dikkate almanın önemi vurgulanmaktadır. Konuk Kandemir ve Kiraz Demir (2022)'in, *2040* belgesel filmi örneği üzerinden gerçekleştirdikleri analizde ise, benzer konuların altı çizilerek, çevre sorunlarının daha görünür kılınması ve olası çözümlerin sinemanın görsel-işitsel ve yaratıcı gücüyle tartışılması için film önemli bir araç olarak işlev görmektedir. Çevre sosyolojisi perspektifinden filmde, kaynak kıtlığı, nüfus artışı, açlık, yoksulluk, doğal afetler ve iklim değişikliği gibi toplumsal yapı üzerinde derin etkileri olabilecek çevresel sorunların ele alınmasının önemi tartışılmaktadır. Çalışmada, sanatın, özellikle de belgesel filmlerin çevresel sorunları ele alma, farkındalığı artırma ve toplumsal değişimi teşvik etme potansiyelinin altı çizilmektedir.

Edebiyat ve sinemada tasvir edilen distopik ve apokaliptik dünyalar uzun zamandır toplumsal kaygıları, çevresel endişeleri ve etik ikilemleri keşfetmek için güçlü araçlar olarak hizmet etmektedir. İlgili literatürü gözden geçirerek, bu spekülatif geleceklere karakterize eden temalar ve motifler ile bunların insan davranışları ve çevre üzerindeki etkileri hakkında daha derin bir anlayış kazanabiliriz. Distopya edebiyatı genellikle uluslararası ve tek merkezli kurumsal yapıların ortaya çıkışı ve bilgi teknolojisinin giderek kitleselleşmesi gibi hızlı değişimlerin neden olduğu sosyo-psikolojik durumu yansıtmaktadır. Distopya hem edebiyatta hem de sinemada incelenmiştir (Set ve Lekesiz, 2019). Edebiyatta, Huxley'in "Cesur Yeni Dünya"sı, Orwell'in "1984"ü ve Bradbury'nin "Fahrenheit 451"i gibi önemli örneklerle 20. yüzyıldan bu yana distopik eserler yazılmış; sinemada distopya ise genellikle karanlık ve tehditkâr karakterler ve uzaylılar, yaratıklar ve robotlar gibi motifler içermekte ve genellikle totalitarizmi ve toplumun tek tipleştirilmesini eleştirmektedirler. Distopik filmlerin önemli örnekleri arasında "1984" (1984), "Otomatik Portakal" (A Clockwork Orange-1971) ve "Fahrenheit 451" (1966) sayılabilmektedir (Set ve Lekesiz, 2019). Bir diğer örnek, Set ve Lekesiz (2019)'in analiz ettiği *Şarküteri* (Delicatessen-1991) filmidir. Çalışmada genel olarak distopya çerçevesinde kapitalizmi, mahremiyet eksikliğini ve baskıcı sistemlere karşı direnişin önemi eleştirilmektedir.

Bu çalışmada ise, çevre psikolojisinin ve eş zamanlı olarak mimarlık ve sinemanın etkileşimini vurgulayan sinemasal mekânın şekillenmesinde kullanıcının öz-değer deneyimlerini gerçekleştirdiği kişisel alan; davranış ortamındaki faaliyet çeşitliliği ve yükümlülüğüne yönelik kalabalık, yoğunluk ve alansallık kavramları ile bu ortamlar içindeki statüsünü nasıl koruyabildiğine dair mahremiyet kavramına değinilmektedir. Çevre psikolojisi kavramının ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak gösterime girmiş olan *Soylent Green* (1973) filminde kurgularındaki kent temsillerinin distopik/fütüristik bir çerçevede şekillendiği ve bu kurgular üzerinden bir düşünce ortamı yaratıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, sosyal ve politik değişimlerin distopik bir kurgu üzerinden geleceğin toplumuna işaret ettiği *Soylent Green* filmi üzerinden bazı çevre psikolojisi kavramlarının okumaları yapılmaktadır. Bu sayede, çevre psikolojisinin mimarlık ve sinema etkileşimindeki yerine vurgu yapılarak kurgulardaki açıklıklara mekân bütünlüğü üzerinden farklı bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırma kapsamında nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel içerik analizi, araştırma kavramlarının görsel araçlar yoluyla açık iletişim içeriğinin nesnel, sistematik ve fiziksel unsurlarının tanımlanmasını, kategoriler altında sosyal gerçekliğin çoklu tanımlarıyla betimlenmesi ve değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Berelson, 1952; Metin ve Ünal, 2022). Bu bağlamda çalışmanın metodolojik çerçevesi, çevre psikolojisi kavramlarından kalabalık, yoğunluk, mekânsallık, kişisel alanlardaki faaliyetlerin çeşitliliği ve mahremiyetin korunması gibi anahtar kavramları incelemek üzere tümdengelimci bir yaklaşımla kurgulanmıştır. Bu yöntem, daha geniş teorik değerlendirmelere katkıda bulunmak için “Soylent Green” özel durumundan kapsayıcı ilke ve kalıpların çıkarılmasını kolaylaştırmaktadır. Distopya türüne yapılan özel vurgu, 1973 yılında gösterime giren filmin analizi ve filmin gösterime girdiği dönemle çevre psikolojisine olan ilginin eş zamanlı olarak artması ve bu sinematik eserle ilişkilendirilmesi, çevre psikolojisinin temel kavramlarının sosyo-çevresel bağlamda birincil bir sinematik kaynaktan incelenmesine olanak tanımaktadır. Bu zamansal tutarlılık, insan-çevre etkileşimlerine dair alguların evrimine ışık tutması açısından çalışmanın önemini artırmakta ve literatürden farklılaştırmaktadır.

Soylent Green ve Distopya İçinde Kurgulanmış Temel Konular

Sinema bağlamında distopik anlatılar, karmaşık sosyal meseleleri ve insan davranışlarını keşfetmek için güçlü bir merceğe görevi görmektedir. Filmdeki distopik temalar çevre psikolojisi merceğinden incelendiğinde, insan psikolojisine dayalı davranışlar ile fiziksel çevre arasındaki karmaşık ilişkiyi aydınlatan zengin bir içgörü dokusu ortaya çıkmaktadır. Sinema ve distopya ile ilişkili olarak çevre psikolojisi literatürünü analiz etmek için net bir çerçeve oluşturmak amacıyla, *kavramsal temeller, disiplinler arası perspektifler ve konunun zamansal bağlamsallaştırılması* da dahil olmak üzere bir dizi kilit konunun ele alınması gerekmektedir. Distopik filmlerle ilişkili olarak çevre psikolojisinin kavramsal temellerinin incelenmesi, kişisel alan, kalabalık, yoğunluk, mekânsallık, bölgesellik ve mahremiyet gibi temaların nasıl tasvir edildiğini ve bunların insan davranışları ve sosyal yapılar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Çevresel faktörlerin sinematik anlatıları ve insan deneyimlerini nasıl etkilediğinin kapsamlı bir şekilde anlaşılması için psikoloji, mimarlık ve film çalışmalarından

elde edilen içgörülerin disiplinler arası bir çerçevede bütünleştirilmesinin vurgulanması da benzer şekilde önemlidir. Çevre psikolojisinin ortaya çıkışı ile birlikte kentsel yaşamı distopik/fütüristik bir kurgu içinde işleyen 1960-70'li yılların filmleri odaklarına, endüstrileşme ile gelen; bilimsel gelişmeler, ileri teknoloji, nüfus artışı ve bunların sonucunda gelişen olumsuz durumları yerleştirmektedir (Kılıç Çalğıcı, 2013). Wills (2021)'e göre eko-distopik kurgunun klasik bir eseri olarak görülen; Harry Harrison'un 1966 tarihli *Make Room! Make Room!* romanından uyarlanarak, o zamanlar için uzak bir gelecekte 2022 yılında geçmekte olan Soylent Green filmi, Robert Fleischer'in yönetmenliğinde 1973 yılında gösterime girmiştir. Film, çevresel bozulma ve sosyal eşitsizliğin sonuçları üzerine düşünmeye sevk etmek için distopik ortamını kullanarak çağdaş çevresel kaygılardan ve sosyal sorunlardan ilham almaktadır. Filmin ilgi çekici anlatımı, etkileyici performansları ve çağrışım yapan görselleri, çevrenin kırılmalılığı ve çöküşün eşliğindeki bir geleceğin yarattığı etik ikilemler üzerine dokunaklı bir yorum niteliği taşımaktadır. Filmde, ekolojik dengenin bozulması ile iklim krizi ve aşırı sıcaklık artışları; aşırı nüfus artışı ile barınma olanakları ve besin kıtlığı, çevre kirliliği gibi sorunların modern kenti çürüten bir kent temsiline dönüştürdüğü görülmektedir. Soylent Green (1973), Amerikalıların modern toplumlarındaki günlük yaşamları içindeki kadrajlarla; kasaba sakinlerinin, çiftçilerinin ve balıkçıların gösterildiği fotoğraflarla başlamaktadır; sonrasında kaldırımların kalabalıklığı, dumanla kaplı trafik sıkışıklığının yaşandığı ve insanların metro trenlerine tıktırıldığı bir şehir koşuşturması gösterilmektedir. Giriş yazısında New York'un nüfusunun 40 milyon olduğu söylenmekte; başroldeki Thorn (Charlton Heston) "Sadece Manhattan'da 2 milyon işsiz adam olduğunu" vurgulamaktadır. Aynı zamanda şehirde günde 137 cinayet işlendiği belirtilmektedir. Filmin konusu ise bir cinayet soruşturmasına odaklanmaktadır.

Distopya içinde kurgulanmış en baskın işlenen temel konulardan biri *kalabalıklık*tır. Mevcut sosyal ve politik düzeni eleştirmek amacıyla insanlar hiyerarşik bir düzen içinde yaşamaktadırlar. Evsizler derme çatma oluşumlar içinde; orta gelir düzeydeki insanlar küçük, az metrekareye sahip evlerinde paylaşımlı olarak; zenginler ise kitlelerden uzak Chelsea West apartmanlarında yaşamaktadırlar. Bu apartman bloğundaki dairelere asansörle ulaşılır ve her kapı otomatik sistemlidir. Daire girişinde karşılaşılan pembe giyimli uşakla lüksü; evsizlerin bu evlerde taze bir duş

zevkine ulaşmak istemeleri ise çöküşün zirvesini anlatmaktadır. Aşırı tüketim, taze ürünlerin kıtlaşmasına neden olmuştur. Bir baş marul, iki domates ve bir pırasa 279 dolara satılmakta ve bir parça sığır eti ise büyük bir lükstür. Halk, distopya içinde kurgulanan diğer bir konu olan *sentetik gıda* ürünlerine alıştırılmıştır. Yüksek enerjili sebze konsantresi olduğu iddia edilen, tatsız ve kokusuz olduğu için reddedilen; Soylent şirketinin ürettiği bu gıdalarla yaşamak durumundadırlar. Şirketin en son yapay gıdası, "dünya okyanuslarından toplanan ve yüksek enerjili planktonlardan elde edilen mucizevi bir gıda" olarak tanıtılan haftada tek bir gün satılacak kadar popüler olan Soylent Green'dir. Kaynak kıtlığı ve aşırı nüfus temalarından yola çıkarak, nüfusunu sürdürmek için mücadele eden geleceğin dünyasına dair tüyler ürpertici bir vizyon yaratılmaktadır. Filmin kalabalık, kirli ve yoksul bir kentsel ortamda geçmesi, kontrolsüz tüketimin ve çevresel ihmalin sonuçlarını vurgulayarak anlatı için keskin bir fon görevi görmektedir.

Yiyecek kıtlığı, eşitsizlik, bunaltıcı sıcaklıklar ve yaşama istekleri olmayan evsizlerle dolu merdiven boşlukları arasında yaşamın sürdürüldüğü bir kurguda, diğer bir konu olan *yardımla ölümün* yasallaştırılmasıdır. Filmin bir sahnesinde kadınların ölüm yardımı topladığı görülmektedir. Ölümün seçilmesi halinde ailenin ödüllendirileceği ima edilmektedir. Bu durum, göz alıcı bir asistan tarafından karşılandığı bir kliniğe giden Roth'un (Edward G. Robinson) dikkatini çeker. Kendisinden en sevdiği rengi ve film müziğini seçmesi istenir. Roth'a bir ağız dolusu ilaç verilir ve iki hasta bakıcı tarafından yatağa yerleştirilir. Duvar boyutundaki dijital bir ekranda sakinleştirici görüntülerden (otlayan geyik, güneşin batışı, nehirler vb.) oluşan bir montaj oynatılır ve kısa bir süre içinde ilaçların etkisiyle ölüm gerçekleşir.

Zamansal bağlamsallaştırma, distopik kurgunun sinematik temsillerini analiz etmeye yönelik çerçevenin bir başka yönünü temsil etmektedir. Soylent Green, üretimini şekillendiren film yapım teknikleri, teknolojik olanaklar ve toplumsal kaygılar açısından zamanının bir ürünüdür. Aşırı nüfus artışı, çevresel bozulma ve sosyal eşitsizlik gibi toplumsal meseleler üzerine etkili bir sosyal yorum sunan film, 1970'lerde insanlığın ve gezegenin geleceğine dair yaygın endişeleri yansıtmaktadır. Filmin prodüksiyon tasarımı, o dönemde mevcut olan özel efekt teknolojisinin sınırlarına rağmen distopik bir atmosferin etkili bir şekilde yaratılmasıyla dikkat çekmektedir. Set ve kostümler, çürüyen bir kent manzarasının tasvirine kat-

kıda bulunmaktadır. Özel efekt teknolojisinin sınırlılıklarına rağmen, filmin prodüksiyon tasarımı distopik bir atmosfer yaratmada hala etkilidir. Dönemin teknolojik sınırlamaları ışığında, filmin özel efektleri çağdaş standartların merceğinden bakıldığında biraz eski ve daha az sofistike görünebilir. Fütüristik unsurların ve çevresel bozulmanın tasviri, çağdaş bilim kurgu filmlerine kıyasla gerçekçilikten yoksun olarak algılanabilir. Sinematografi ise çağdaş filmlere göre daha az dinamik algılanmaktadır. Bunun nedeni filmin yavaş, uzun süreli ve ivmeden yoksun temposu kurgusu içinde filmin genel izleme deneyimini etkileyen görsel stili, ışıklandırma seçimleri ve kamera çalışmasının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Filmin bilimsel kavramları ve teknolojik ilerlemeleri temsil edişi, yapım zamanındaki bilimsel bilgi ve anlayışın sınırlarını yansıtacak şekilde basit veya spekülatif olarak algılanabilir. Genel olarak, film özel efektleri, sinematografisi, temposu ve bilimsel doğruluğu açısından bazı eksiklikler gösterse de sosyal yorumu, performansları ve zamanının kaygılarıyla tematik ilgisi açısından önemli bir film olmaya devam etmektedir. Filmi 1970'lerin sosyo-kültürel ve teknolojik ortamı içinde bir bağlama oturarak, film yapımı ve hikâye anlatımında o dönemin bir ürünü olarak güçlü ve sınırlı yönlerini takdir etmek mümkündür.

Filmde Gözlemlenen Temel Çevre Psikolojisi Kavramları

Kentlerde, tüm günlük faaliyetlerimiz ve yaşamdaki tatminlerimizin çoğu, bir şekilde insan yapımı bir dünya ile etkileşimimizin biçimine bağlı olmaktadır. Bu yapılı çevre, diğer şeylerin yanı sıra, ne kadar sınırlı veya yanlış yönlendirilmiş olursa olsun kamusal amacı yansıtmaktadır. İnsanların kentsel çevreyle etkileşimleri, onun psikolojik özellikleriyle ilgili olmalıdır. Bununla bağlantılı olarak, çevrenin hangi özelliklerinin çeşitli etkileşim biçimlerini desteklemede ya da kısıtlamada önemli olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır ve insanın yapılı çevresiyle etkileşim biçimi, içine girdiği her çevresel durumun sosyal, mekânsal ve zamansal yapısı bireyin psikolojik özellikleri tarafından belirlenmektedir (Carr, 1970). Gürkaynak (1988)'a göre fiziksel çevre, yaşamımız üzerinde bireysel davranış ve deneyimlerimizi, kişilerarası ilişkilerimizi, çevremizdeki dünyayı algılayışımızı ve ona yönelik tutumları biçimlendirmektedir. Buna ek olarak Gürkaynak (1988), çevre (fiziksel çevre, sosyal yapılar, kültürel kalıplar), psikolojik süreçler (algılar, bilişler, tutumlar, kişisel özellikler) ve davranışsal süreçler (çevreyle uyum stratejileri, çevreye verilen tepkiler) arasında iki yönlü bir alışverişten söz etmektedir. Bu genel başlıkların yanı sıra fiziksel

çevre, pek çok alt sistemlerden oluşmakta; büyüklük, işlev, sosyal etkileşim vb. açılardan ise farklılık göstermektedir (Heimstra ve McFarling, 1974'ten akt. Gürkaynak, 1988). Bu tanımlama özelinde çevrenin ana sistemi olarak filmde kurgulanan kent temsili, insan kümelenmelerinde sınır düzenlemelerinin ortadan kalktığı, bir anlamda kişisel alan tanımlamalarının zorlaştığı; dikey yönde gelişen yığıntılı yerleşimlerin olduğu, insanların sürekli bir aradalık durumlarının, yoğun ilişkilerinin bir anlamda sosyal bir güç alanını tarifleyerek kalabalık hacimleri oluşturduğu görülmektedir. Birey, dayatılan sosyal ilişkilerinde izole olamamakta ve bu yüzden mahremiyet alanını oluşturamamaktadır.

İnsanların mekânı sosyal etkileşimi düzenleme aracı olarak kullanma şekilleri Proksemi çalışmalarının (Hall, 1969; Sommer, 1969; Watson, 1970; Stokols, 1978) temel sorgulamasını oluşturmaktadır. Stokols (1978)'un da çalışmasında belirttiği üzere, proksemi araştırmalarının en az dört temel olgu merkezinde; kişinin kendi etrafında izinsiz girişlere karşı dayanıklı bir bölge oluşturması üzerine *kişisel alan*; mekânsal ve/veya sosyal müdahalelerden kaynaklanan başkalarıyla daha az temas kurma arzusu üzerine *kalabalıklık/yoğunluk*; alanların ve nesnelere kişiselleştirilmesi, sahiplenilmesi ve savunulması ile ilgili olan *alansallık/bölgesellik*; başkalarının kişinin kendisine erişiminin kontrolü olarak da *mahremiyet* olguları üzerinden incelenmektedir. Bu anlamda literatürde proksemi araştırmalarına ilişkin pek çok çalışma yer almaktadır. Örneğin, kişisel alan ile bölgesellik arasındaki ilişkinin niteliği (Edney, 1974; Altman, 1975; Namazian ve Mehdi-pour, 2013; Lyman ve Scott, 2017); fiziksel yoğunluk ile kalabalık deneyiminin ilişkisi (Altman, 1975; Stokols, 1976; Evans, Lepore ve Schroeder, 1996; Kaya ve Weber, 2003); ve ayrıca mahremiyet, bölgesellik, kişisel alan ve kalabalık arasındaki kavramsal bağlantıların araştırıldığı (Altman, 1975; Evans ve Stokols, 1976; Patterson, 1976; Evans, 1979; Sommer, 2002; Namazian ve Mehdi-pour, 2013) benzeri çeşitli çalışmalara rastlanmaktadır. Bu doğrultuda, literatürün de desteğiyle, film üzerinden yapılan okumalar çevre psikolojisinin belirli kavramları kişisel alan, kalabalıklık/yoğunluk, alansallık/bölgesellik ve mahremiyet olgularına göre ele alınmıştır.

Kişisel Alan

Altman (1976) proksemik davranış modelinde, kişisel alanı öze en yakın kapalı katman olarak; alansallık ile ilişkisini ise, istenen ve elde edilen

mahremiyet seviyeleri arasında bir denge sağlamak üzere tasarlanmış *sınır düzenleme* mekanizmaları şeklinde ifade etmektedir. Hall (1969) kişisel alanı bir iletişim biçimi olarak tanımlamış ve kişilerarası mesafenin ilişkisinin niteliğini ve niceliğini belirlediğini ileri sürmüştür.

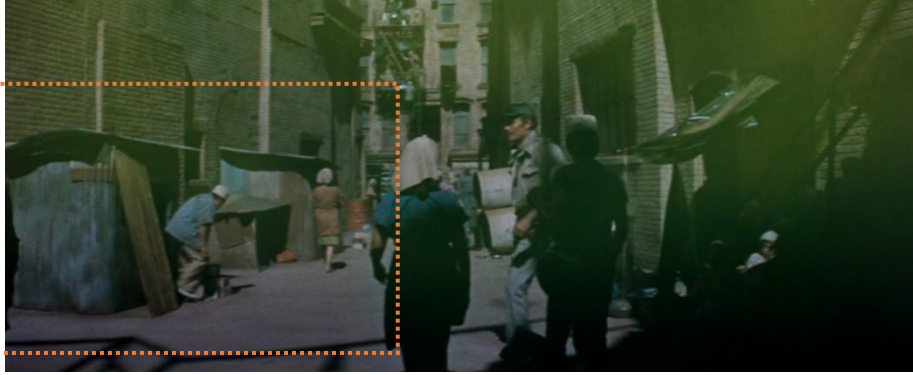

Şekil 1. Roth ve Thorn'un yaşam alanında, Soylent Green (Fleischer, 1973).

Soylent Green filminde kurgulanan kent sisteminin alt sistemi olarak ev ortamı, kişisel alanları tarifleyen çerçevede ele alınabilir. Bu kurguda, mekânsal düzenlemeler içinde kişisel alanlar keskin sınırlamalarla değil, belli işlev alanlarının sık kullanıcılarına atfettiği sahiplikleriyle belirlenmektedir. Filmde orta sınıf içinde yer alan Roth ve Thorn'un yaşam alanı küçük bir metrekare içinde organize edilmektedir. Bu işleve ait tanımlar duvarlarla değil; işlevin alt gereklilikleri içinde düzenlenmiş alanlarla belli sınır tanımlarına sahiptir (Şekil 1).

Distopya filmlerinde/yazınlarında temel olarak bozulmuş bir toplum tasavvuru işlenmektedir (Avcı, 2021). Genel olarak toplumun tek tipleştirildiği, alt ve üst sınıf olacak şekilde toplumun keskin biçimde ayrıştığı, sosyal ve politik düzenin baskıcı veya bozulmuş biçimlerde işlendiği görülmektedir. Aynı şekilde Soylent Green, insan popülasyonunun aşırı artması sonucu ortaya çıkan çevre, açlık ve yersizlik sorunlarını merkezine alarak işlenmiştir. Tasvir edilen mekânsal oluşumlar, iç ve dış olmak üzere dikey yönde hiyerarşik bir düzen üzerinde şekillenmiştir. Bu düzenin iç kabuğunda totaliter sistemi şekillendiren veya topluma uyum sağlamış üst sınıf; dış kabuğunda ise sisteme uyum sağlayamamış, düzene ayak uyduramadıkları için sistemin mekanizmaları tarafından dışlanan ve aynı zamanda sistem tarafından kullanılan insanlar yaşamaya çalış-

maktadır. İç kabukta yer alan üst sınıf popülasyonunun az olması mahremiyet ihtiyacını sağlamış; tanımlı kişisel alanlara, memnuniyete ve aidiyete sahip sınıf olarak tasvir edilmiştir. Bunun aksine dış kabukta yer alan insanların popülasyonunun aşırı düzeyde olması kişisel alan ve mahremiyet yoksunluğu meydana getirmiş; bu aşırı yoğunluk yersizlik ve aidiyet yoksunluğunu da beraberinde getirmiştir.

Şekil 2. Kent yaşamı, Soyilent Green (Fleischer, 1973).

Dış kabuğun içinde yaşamının tehlikeli olduğu gerekçesiyle sistematik olarak yasaklandığı bir kentte insanlar, temel barınma ihtiyaçlarını karşılayabilecek sahte ama asgari büyüklükteki iç kabuğa bağlı kalarak gerçek bir mekân nosyonundan yoksun yaşamaktadırlar. Bu aidiyet duygusuyla bağlantılı olarak, derme çatma sınırlar (Resim 2) kent sakinleri için kontrollü bir kişisel alan yaratmanın itici gücü haline gelmiştir.

Kalabalıklık/Yoğunluk

Mevcut çalışmalar, kalabalık algısının ve stres deneyiminin kişiler arası müdahalelerle tetiklenebileceğini ortaya koymaktadır (Sundstrom, 1975; Worchel ve Teddlie, 1976; Greenberg ve Firestone, 1977, s. 638). Kalabalıklaşmanın stresli bir deneyim olarak kavramsallaştırılması, bu araştırma alanında hem kentin çevresel stres faktörlerine hem de mekânsal ve/veya sosyal müdahalelerden kaynaklanan başkalarıyla daha az temas kurma arzusu/stres faktörü ile ilişkilendirilerek gözden geçirilebileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, kalabalıklaşmanın proksemik bağlamda tartışılması, vurgulanan yüksek yoğunluğun kendi başına davranışsal et-

kilerinden, bireylerin mahremiyet ve kişisel alanı düzenleme girişimlerinin merkezi öneme sahip olduğunu göstermekte kapsamlı bir mekânsal davranış modelini yansıttığı görülmektedir.

Kentsel çevrenin kelimelere kolayca dökülemeyen bazı temel özellikleri olduğunu söyleyen Lynch (2015), mekân örüntüsünün görünür biçimine dikkat çekmektedir. Lynch (2015), kentin biçiminin insanların kenti kendilerine tutarlı bir şekilde temsil etme becerilerini nasıl etkilediğini araştırmış; açıklık, basitlik ve görünür formun baskınlığı gibi değişkenlerin bazılarının, bir şehir unsurunun akılda kalıcılığını belirlemede ilk başta görüldüğünden daha önemli olduğuna dair kanıtlar ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda kalabalık bir kurguda kent imgesinin ve diğer unsurların geçici olarak bellekte yer alabileceği düşünülebilir. Bu bağlamda, filmin mekânları içinde semtlerin, caddelerin ya da binaların sembolize ettiği göreceli sosyal değerlerin (Şekil 3) yanında insan-çevre etkileşiminde yapıların kişisel kontrolü azaltan kalabalık deneyimlere dahil olması en az insan-insan etkileşimi kadar önemli olmaktadır.

Şekil 3. Şehir görüntüsü, Soylent Green (Fleischer, 1973).

Bunun yanında fiziksel yoğunluk ile kalabalık deneyimi arasındaki ayırım; mekânsal, sosyal ve algısal bileşenler açısından farklılaştırılmaktadır. *Yoğunluk*, sosyal durumların hâkim niteliğini ifade ederken, kalabalık kişisel kontrolün derecesiyle ilgili olmaktadır. Literatürde, kalabalıklaşmanın hem fiziksel hem de psikolojik çıkarımları olduğu tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda, kalabalıklaşmanın çevre üzerindeki kişisel kontrolün azalmasını içerdiği varsayımı psikolojik analiz çalışmalarının merkezinde yer almaktadır (Altman, 1975; Freedman, 1975; Stokols, 1976; Baldassare, 1976; Baum ve Korman, 1976; Schmidt vd., 1976; Loo, 1977; Baum vd.,

1985; Stokols, 1978, s. 272). Film özelinde bakıldığında kişilik ve kalabalık duyarlılığı arasındaki ilişkinin zamana bağlı olduğu görülmektedir. Filmdeki zaman dilimleri arasında bu duyarlılığın geceleri daha az, insan etkileşimlerinin arttığı gündüz saatlerinde ise daha fazla olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra kent yaşamındaki yoğunluğun sınırları zorlamasıyla insanların kendi bireyselliklerini oluşturdukları ve kentin alt sistemini oluşturan evlerde görülen kopuk ilişkilerin kentin bütününe yansıdığı görülmektedir.

Alansallık/Bölgesellik

Genel olarak *alansallık*, mekanizmanın veya grupların kendilerini fiziksel bir alanın sahibi olarak algılamalarına dayanan bir dizi davranıştır: Bu davranışlar mekanizma için önemli itkilere ve ihtiyaçlara hizmet ederler ve bir alanın işgal edilmesini, kişiselleştirilmesini ve korunmasını içerirler (Bell, Fisher ve Loomis, 1978; Edney, 1976'dan akt. Göregenli, 2021, s. 131). Tüm çevresel alan, her biri içinde meydana gelen davranışı değişen derecelerde belirleyen eylem bölgelerine veya ortamlarına bölünmüş olarak düşünülebilir (Tolman, 1951; Barker ve Wright, 1955; Goffman, 1959; Goffman, 1963; Hall, 1969; Carr, 1970, s. 10).

Şekil 4. Roth ve Thorn'un yaşam alanı içinde tanımlanmış, Roth'un çalışma alanı, Soylent Green (Fleischer, 1973).

Alansallık, yalnızca sosyal durumların hâkim niteliğini tanımlamaya hizmet etmektedir. Film mekânları üzerinden hem kişisel (Şekil 4) hem de ortak kullanıma açık kütüphaneler için (Şekil 5) bu durumu güçlendiren nesnelerin niteliği bulunulan çevreyi yoğunlaştırdığı ve bölge tanımlarını şekillendirdiği görülmektedir. Buna ek olarak psikolojik teoriler; yüksek

yoğunluğun davranışsal kısıtlamaları, aşırı uyarım yüklemesini yani mahremiyetin azalmasını, aşırı manipülasyonu ve kişisel alan ve dolayısıyla alansallık ihlalinin kaynaklanan olumsuz uyarılmayı teşvik ederek durumların kalitesini zaman zaman bağımsız olarak bozabileceğini öne sürmektedir (Stokols, 1978, s. 272). Bunun yanında Şekil 5'te de görüleceği üzere, kullanıcıların ortamdaki davranışları içerisinde sosyal-örgütsel işlevlerini şekillendiren bir nedenin nesne yoğunluğu olduğu ve dolayısıyla bölgesel baskınlıkların da işlevsel alanları tanımlayan unsurlar olduğu söylenebilir.

Şekil 5. Şehir kütüphanesi, Soyilent Green (Fleischer, 1973).

Mahremiyet

Mahremiyet, ortam içinde istenmeyen kalabalıktan kaçınma olarak ifade edilmiştir ve mahremiyet ortamı için en temel ihtiyaç ise hem gelen hem de giden bilgilerle sosyal teması optimize etmektir (Altman, 1975; Kupritz, 1998). Modern endüstri toplumlarının gelişmesiyle birlikte birçok yeni olgu insanların yaşam biçimlerini, genel yaşam alanlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini değiştirmiş; hızlı kentleşme, kent yaşamının anonimleşmesi, işlerin ve yaşam alanlarının sürekli değişmesi gibi durumlar insan ilişkilerinde de değişimleri beraberinde getirmiştir. Tüm bunlar geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçerken fiziksel-psikolojik anlamda birey ve aile birimlerinin, bireysel ve mahremiyet olanaklarının artmasına neden olmaktadır (Göregenli, 2021, s. 59). Hall (1969), insanların birbirlerine karşı hissettikleri duygular tarafından ortaya çıkan farklı alanların olduğunu ortaya koyarak; bunların mahrem, kişisel, sosyal ve genel mesafe olacak şekilde dört ayrı mesafe ile tanımlamıştır. Filmdeki binaların merdivenleri, (Şekil 6) geleneksel olan mahrem mesafeye dair

bir metafor sunmaktadır. Burada fiziksel-psikolojik anlamda mahremiyet olanakları oldukça sınırlıdır. Tüm bunların yanında, mahremiyet anlayışının toplumun yaşam biçimine ve komünal özelliklerine göre şekillendiği söylenebilir.

Şekil 6. Roth ve Thorn'un oturdukları yapının merdiveni, Soylent Green (Fleischer, 1973).

Westin (1970), modern toplumların, bireysellik ve mahremiyetin sağlanmasına karşı bir gelişimi de beraberinde getirdiğine vurgu yapmaktadır (s. 22). Nüfusun kalabalıklaşması ve yoğunlaşması ile yaygın bürokratik kurumsal yaşam, modern insanı ortaya çıkarmıştır. Modern toplumlarda aileler, bireyler ve gruplar için arzu edilen düzeyde mahremiyetin sağlanması bir zorunluluk ürünü olmaktan ziyade bir özgürlük sorunu haline dönüşmüştür (Göregenli, 2021). Filmde dış kabuğun iç kabuktan ayrılması da bu özgürlük sorununun bir sonucudur. Yüksek güvenlikli Chelsea West apartmanlarında (Şekil 7) yaşayan zenginlerin dış kabuktan bağımsız mahremiyet düzenleriyle ve dayatılan toplumsal ilişkilerden yalıtılmışlıklarıyla bir anlamda kendi özgürlük tanımlarını oluşturmaktadır.

Şekil 7. Chelsea West apartmanı dairesi, Soylent Green (Fleischer, 1973).

Westin (1970)'in tartışması üzerinden mahremiyetin çok yönlü bir kavram olarak kullanıldığı söylenebilir. Mahremiyet, çevre ve sosyal psikolojide bazen bir ihtiyacı, bazen bir kişi ya da davranışı, bazen de bir ilişki biçimini tanımlamak için kullanılmıştır. Bunun yanında, kişisel alan ve alansallık ile mahremiyetin birçok yönden ilişkili olduğu genel kabul görmektedir. Çünkü nihayetinde tüm bu süreçler insanın fiziksel ve sosyal çevre üzerindeki kontrolüne vurgu yapmaktadır. Ancak kişisel alan ve alansallık kavramları genellikle fiziksel çevreye odaklanırken, mahremiyet aslında fiziksel çevrenin belirleyici olduğu duruma bir göndermedir; ancak mahremiyet deneyimi fiziksel çevrenin bir özelliğine bağlı olmadan da yaşanabilir (Raven ve Rubin, 1983).

Sonuç

Bu araştırma ile; çevre psikolojisi araştırmalarının çok disiplinli yapısı sayesinde farklı disiplinler içinde de aydınlatıcı bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çevre psikolojisi terimlerinden; kişisel alan, kalabalıklık/yoğunluk, alansallık/bölgesellik ve mahremiyetin, sinemasal mekân için analiz edilmesi gereken unsurlar olduğu; bu unsurların genellikle bir ortamın tercih edilmesine veya tercih edilmemesine neden olan faktörler olduğu görülmektedir. Bunun yanında bu unsurlar, sinemada mekânsal değerlerde çevresel karar verme biçiminde potansiyel katkılar sunmaktadır. Mimarlık-sinema arasındaki bu etkileşim, çevre psikolojisi kavramlarından ayrılamayacak bir ilişki içinde olduğu tespit edilen film üzerinden netleştirilmeye çalışılmıştır.

Çevre psikolojisinin bazı temel kavramları, distopik kurgunun sinematik dünyasında gösterildiği gibi insanların mekânla nasıl etkileşime girdiğini değerlendirmek için analiz edilmiştir. Filmde tasvir edilen distopik/fütüristik kurguda, çevre psikolojisinin temel kavramlarının 21. yüzyıl kentsel ortamlarına da yansıdığı ve yeni okumalara olanak sağladığı görülmektedir. Film analizinde çevre psikolojisinin bazı temel kavramlarından kişisel alan, kalabalıklık/yoğunluk, alansallık/bölgesellik ile mahremiyet analiz edilmiş ve yeniden yorumlanmıştır. Bu kavramlar arasında mahremiyet kavramının, kurguda eksikliğine vurgu yapılarak birey üzerindeki toplumsal kontrol ve denetimi artırmak için kullanıldığı görülmektedir. Mahremiyet kavramı kişisel alan, kalabalıklık/yoğunluk ve alansallık/bölgesellik kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir ve bu kavramların mekânsal sonucunun bir temsilidir. İnsanların sıkı bir denetim altında

tutulması, insan-mekân ilişkileri üzerinden aktarılmaktadır; bu da çevre psikolojisi kavramlarının sinematografik mekâna yansımalarının bir sonucudur. Mekânsal kurgulardaki yoğun anlatımlar sayesinde yönetilen ve baskı altında tutulan insan edilgen bir ifade kazanmaktadır. Bu çıkarım ile mekânın insan davranışları ve tutumları üzerinde ne kadar etkili olduğu gösterilmektedir. Aynı zamanda mekânsal davranış ve çevresel bilgi etkileşiminin sinemasal ortama yansımaları, duygusal deneyimler ve sosyal gelişmelerle de ilişkilidir.

Bu çalışma, sinemasal mekânı şekillendiren karmaşık dinamikleri ortaya çıkarmak için çevre psikolojisi, mimarlık ve sinema çalışmalarını disiplinler arasındaki karşılıklı ilişkilerin, özellikle distopik anlatılar bağlamında incelemektedir. Çevre psikolojisi, mimari ya da sinemaya tekil olarak odaklanan çalışmaların aksine, bu araştırma disiplinler ötesi bir yaklaşım benimseyerek her bir alandan elde edilen içgörülerini sentezlemekte ve sinematik mekânsal oluşumları etkileyen karmaşık etkileşimin bütüncül bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu araştırma ile konuyu genişleten farklı bakış açılarına değinilmektedir:

1. *Çevresel psikoloji kavramlarının zamansal bağlamsallaştırılması* kritik bir yol olarak öne çıkmaktadır. Filmin, çevresel psikolojiye olan ilginin arttığı bir dönemde kalabalıklaşma, yoğunluk, alansallık ve mahremiyete ilişkin hâkim toplumsal bakış açılarını yansıttığı veya bunlara meydan okuduğu nüanslı yolları çözmeye çalışmaktadır.

2. *Çağdaş çevre psikolojisi araştırmalarıyla karşılaştırmalı analiz*, bu kavramların sinematik temsillerinin zaman içinde nasıl geliştiğinin incelenmesine olanak tanıyarak, toplumsal dönüşümlere ve paradigma değişimlerine ışık tutan bir boyut sunmaktadır.

3. *Dönemin distopik hayal gücünün mimari ve çevresel tasarım üzerindeki etkisinin araştırılması*, sinematik anlatıların gerçek dünyadaki mekânsal değerlendirmeler üzerindeki potansiyel etkisini ortaya çıkarırken,

4. *Çevre psikolojisi kavramlarının sinematik yorumunun evriminin araştırılması* ise, değişen sinematik manzara ve bunun gelişen toplumsal değer ve endişeleri yansıtmaları hakkında bilgiler sağlamaktadır.

Bu çalışmada kullanılan tümdengelim yöntemi, vaka çalışmasından kapsayıcı ilke ve kalıpların çıkarılmasına olanak tanıyarak analiz edilen filmin sınırlarının ötesine uzanan teorik içgörülere ulaşmaktadır. Distopya türüne örnek teşkil eden 1973 yapımı "Soylent Green" filminin analizi, filmin yapım döneminde çevre psikolojisine artan ilgi ve bu sinematik eserle bağlantısı, çevre psikolojisi kavramlarını sosyo-çevresel bağlamda

birincil bir sinematik kaynaktan incelenmesine olanak tanımaktadır. Çalışmanın önemi, onu önceki araştırmalardan ayıran ve insan-çevre etkileşimlerine dair perspektiflerin gelişimini aydınlatan zamansal tutarlılığı ile artmaktadır. Ayrıca çalışmanın sinema ve mimarinin yalnızca zamansal ve mekânsal boyutlarıyla değil, aynı zamanda insanın yaşam çevresiyle olan içsel bağlarıyla da derin bir şekilde birbirine bağlı olduğuna dair iddiası, söylemi zenginleştirmektedir. Sinemasal ortamlarda mekânsal davranış ve çevresel bilgi etkileşiminin temsilinin duygusal deneyimleri yansıttığını ve daha geniş toplumsal gelişmelere ayna tuttuğu görülen bu çalışma ile sinematik ve mimari boyutlar arasındaki etkileşimi de genişletmektedir. Literatürde mimarlık ve sinema arasındaki etkileşimi inceleyen çalışmalara ek olarak, çevre psikolojisinin, mimarlık ve sinemanın mekân üzerinden kurduğu ilişki üzerinden sinemasal mekânın yaratımındaki önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın, sinematik mekân yaratıcılarına yeni bir bakış açısı sağlayacağını ve yaratım sürecinde çevre psikolojisi kavramlarının da dikkate alınması gereken bir konu olduğunu göstermektedir.

Soylent Green gibi distopik ve apokaliptik anlatılar, sosyal, çevresel ve etik zorluklara dair değerli içgörüler sunarken, aynı zamanda çağdaş dünyamızda varoluşsal sorunları sürdüren sistemler ve yapılar üzerine düşünmeye sevk etmektedir. Filmin aşırı nüfus, çevresel bozulma ve sosyal eşitsizlikle karakterize edilen bir gelecek tasviri, kontrolsüz tüketimin, kaynakların sömürülmesinin ve hem insanların hem de gezegenin refahının göz ardı edilmesinin sonuçları hakkında uyarıcı bir anlatı işlevi görmektedir. Bu varoluşsal sorunların altında yatan sistemi eleştirmek için çevresel sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve etik sorumluluk gibi birbiriyle bağlantılı konuların incelenmesi gerekmektedir. Bu varoluşsal sorunların etkili bir şekilde ele alınabilmesi için insan davranışları, sosyal normlar, ekonomik sistemler ve çevre politikaları arasındaki karmaşık ilişkiyi dikkate alan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi önemlidir. Sürdürülebilirlik, eşitlik ve empati kültürünün geliştirilmesi, daha adil karar alma süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve kapsayıcılığın teşvik edilmesi, tüm bireylerin ve gezegenin refahının ön planda tutulması ve dirençli bir toplumun yaratılması, bu değerlerin teşvik edilmesiyle elde edilebilecek sonuçlardır. Nihayetinde, varoluşsal sorunları sürekli kılan sistemin eleştirisi, içinde yaşadığımız dünyanın şekillendirilmesinde bireysel ve kolektif rollerin tanınmasını gerektirmektedir.

Extended Abstract

Analysis of a Movie on the Relationship between Environmental Psychology, Architecture and Cinema: Soylent Green

Ebrar Kuruçay Gök⁵

ORCID: 0000-0002-2911-1658

Ayşen Özkan⁶

ORCID: 0000-0003-2677-6133

Environmental psychology has emerged as a significant field of study, focusing on the intricate interplay between the physical environment and human behavior. This discipline has evolved in response to methodological and structural criticisms of traditional psychology, seeking to provide a deeper understanding of how individuals interact with their surroundings. Kurt Lewin's seminal work in social psychology has been particularly influential in shaping the foundations of environmental psychology, which has since developed as a subfield within the broader realm of psychology.

During the late 1960s and early 1970s, psychologists made systematic efforts to map the ecological environment and its impact on human behavior, laying the groundwork for empirical research in environmental psychology. The core focus of environmental psychology lies in exploring the dynamic interplay between individuals and their physical surroundings, with an emphasis on understanding how the environment influences human behavior.

One of the key aspects of environmental psychology is its examination of the role of the physical environment in shaping human behavior. This perspective views the environment not merely as a backdrop but as a dynamic force that actively influences and interacts with individuals. By studying the impact of environmental stimuli on behavior, environmental psychologists aim to uncover the underlying mechanisms that govern human-environment relations.

⁵ Res. Assist., Yalova University, Faculty of Art and Design, Department of Interior Architecture, E-mail: kurucayebrr@gmail.com

⁶ Assoc. Prof., Hacettepe University, Faculty of Fine Arts, Department of Interior Architecture and Environmental Design, E-mail: aysenoz@hacettepe.edu.tr

The relationship between architecture and environmental psychology is particularly noteworthy, as architects and designers play a crucial role in shaping the physical environment that individuals inhabit. Studies in this field have highlighted the importance of understanding human behavior in the context of the built environment, with a focus on issues such as density, quality diversity, and spatiality.

In the realm of cinema, the relationship between architecture and film has also been a subject of exploration. Both architecture and cinema are seen as forms of art that define and mediate detailed images of life, creating cultural narratives and experimental scenes that reflect the essence of existing spaces. Cinematic spaces, much like architectural structures, play a dynamic role in storytelling, shaping the narrative and influencing the audience's perception of the story being told.

The concept of time in cinema adds another layer of complexity to the relationship between people and space, blurring the boundaries between the physical environment and human behavior. In films, spaces are not merely backdrops but active participants in the narrative, shaping the interactions between characters and influencing the unfolding of the story. The cinematic portrayal of architectural spaces and urban environments offers a unique lens through which to explore the cultural and social dimensions of built environments.

Moreover, the integration of body-space and movement in both films and architectural designs underscores the interconnectedness of these two art forms. Films and buildings alike create their own narratives and fictions, inviting audiences to immerse themselves in alternative realities and explore new perspectives on the world around them. By examining the relationship between architecture and cinema, researchers have uncovered a rich tapestry of connections that highlight the shared themes and motifs present in both disciplines.

The cinematic representation of architectural spaces serves as a powerful tool for exploring the psychological dimensions of designed environments. Through the lens of cinema, spaces become active expressions of meaning, shaped by the temporal and spatial conditions of the narrative. Designers and filmmakers alike have shown a growing interest in the psychological examination of spaces, using cinematic techniques to evoke emotional responses and convey complex narratives through the built environment.

In the context of environmental psychology, the exploration of cinematic spaces offers a perspective on the relationship between people and their surroundings. Cinematic spaces, constructed within the temporal and spatial constraints of storytelling, provide a rich canvas for examining the psychological dimensions of designed environments. By reading the concept and experience of space through cinematic narratives, researchers have uncovered new insights into the ways in which architecture and cinema intersect and influence one another.

This paper highlights the ways in which environmental psychology and architecture and cinema interact. It focuses on the personal space where the user discovers their sense of self-worth through the creation of cinematic space; the notions of crowding, density and spatiality in relation to the variety and responsibility of activities in the behavioral environment; and the notion of privacy in relation to how they can protect their position in these environments. The urban representations in their fictions are shaped in a dystopian/futuristic framework and an environment of thought is created through these fictions, as in the 1973 film *Soylent Green*, which was released simultaneously with the concept of environmental psychology. Unlike studies in the literature, in this context, some concepts of environmental psychology are interpreted through the lens of the dystopian fiction film *Soylent Green*, which uses social and political changes to point to a future society. In this way, the role of environmental psychology in the relationship between architecture and film is underlined and a new understanding of the expansions of fiction through spatial integrity is attempted. The methodological framework of the study is based on a deductive approach, examining key ideas such as crowding, density, spatiality, the diversity of activities in personal spaces and the protection of privacy. This approach facilitates the identification of general themes and ideas from the "Soylent Green" case to develop more comprehensive theoretical discussions. The examination of the key ideas of environmental psychology in a socio-environmental context from a primary cinematic source is made possible by the particular emphasis on the dystopian genre as revealed by the analysis of the 1973 film and the simultaneous increase in interest in environmental psychology with the release of the film and its association with this cinematic work. The importance of the study in illuminating the development of perspectives on human-environment interactions is further enhanced by its temporal coherence, which distin-

guishes it from previous research. By shedding light on the dynamic relationship between human behavior and the physical environment, this interdisciplinary approach offers new perspectives on the ways in which we interact with and are affected by the spaces around us.

Kaynakça/References

- Adiloğlu, F. (2005). *Sinemada mimari açılımlar: Halit Refiğ filmleri*. Es Yayınları.
- Akarsu, H. T., Erdoğan, N. ve Özbursalı. T. (Der.). (2020). *Sinemada mimarlık*. YEM Yayın.
- Akbari, P. ve Sattarisarbangholi, H. (2016). Architectural design based on environmental psychology perspectives. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, Special Edition, 807-813.
- Allmer, A. (2010). *Sinemekân, sinemada mimarlık*. Varlık Yayınları.
- Altman, I. (1975). *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory and crowding*. Brooks Cole.
- Altman, I. (1976). Privacy: A conceptual analysis. *Environment and Behavior*, 8(1), 7-29.
- Avcı, M. (2021). Ütopya içinde distopya: Herbert George Wells'in 'zaman makinesi'. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (16), 192-202.
- Baldassare, M. G. (1976). *Residential crowding in urban America* (Order No. 7715598). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (302818428). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/residential-crowding-urban-america/docview/302818428/se-2>
- Barker, R. G. (1968). *Ecological psychology: Concepts and methods for studying the environment of human behavior*. Stanford University Press.
- Barker, R. G. ve Wright, H. F. (1955). *Midwest and its Children*. Ill: Row Peterson.
- Baum, A. ve Korman, S. (1976). Differential response to anticipated crowding: Psychological effects of social and spatial density. *Journal of Personality and Social Psychology*. 34(3), 526-36.
- Baum, A., ve Singer, J.E. (Ed.). (1985). *Advances in environmental psychology (Volume 5): Methods and Environmental Psychology (1st ed.)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003052944>
- Bell, P. A., Fisher, J. D. ve Loomis R. J. (1978). *Environmental psychology*. Saunders Company.
- Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. Free Press.
- Carr, S. (1970). The city of the mind. Proshansky, H., Ittelson, W., ve Rivlin, L. (Ed.), *Environmental psychology: Man and his physical setting* içinde (518-532). Holt, Rinehart & Winston.

- Craik, K. H. (1972). An ecological perspective on environmental decision-making. *Human Ecology*, 1(1), 69-80.
- Craik, K. H. (1973). Environmental psychology. *Annual Review of Psychology*, 24, 403-422.
- Çakın, Ş. (1988). *Mimari tasarım, insan, toplum ve çevre ilişkileri*. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Dear, M. (1994). Between architecture and film. *Architectural Design*, (112), 8-15.
- Edney, J. J. (1974). Human territoriality. *Psychological Bulletin*. 81, 959-975.
- Edney, J. J. (1976). Human territories: Comment on functional properties. *Environment and Behavior*, 8(1), 31-47.
- Erdoğan, N. ve Akarsu, H.T. (2023). An evaluation set proposal on the interaction of cinema & architecture for improving the creative and aesthetic dimensions in architectural art and education. *DEPARCH Journal of Design Planning and Aesthetics Research*, 2(2), 141-154. <https://doi.org/10.55755/DepArch.2023.20>
- Ergin, S. (2015). *Mimarlık ve sinema etkileşiminin sinemasal mekâna etkileri ve Nuri Bilge Ceylan sinemasından bir örnek: Uzak* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=t1grLnPFkTY64OKPFTLZIA&no=EAEt5fSmdNoCQQJtQSnFA>
- Erk, G. K. (2009). *Architecture in cinema: A relation of representation based on space*. Lambert Academic Publishing.
- Eroğlu, A. (2003). *Mimarlık, kent ve sinema ilişkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. İTÜ Tez Koleksiyonu. <https://polen.itu.edu.tr/items/11596ad6-8051-499a-9376-a7a2e483fd4e>
- Eryılmaz, Ç. (2017). Çevre söylemlerine göre çevre konulu filmlerin analizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 117-147.
- Evans, G. W. ve Stokols, D. (1976). Theoretical and empirical issues with regard to privacy, territoriality, personal space, and crowding. *Environment and Behavior*, 8(1), 3-6.
- Evans, G. W., Lepore, S. J., ve Schroeder, A. (1996). The role of interior design elements in human responses to crowding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 41.
- Evans, G.W. (1979). Design implications of spatial research. Aiello, J., ve Baum, A. (Ed.), *Residential crowding and design içinde* (197-215). Plenum Press.
- Festinger, L. (1975). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford Univ. Press.
- Fleischer, R. (Yönetmen). (1973). *Soylent Green* [sinema filmi]. ABD: Metro-Goldwyn-Mayer.
- Freedman, J. L. (1975). *Crowding and behavior*. Freeman.

- Gifford, R. (2002). Making a difference: Some ways environmental psychology has improved the world. R. B. Bechtel ve A. Churchman (Ed.), *Handbook of environmental psychology* içinde (323–334). John Wiley & Sons.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday & Company.
- Goffman, E. (1963). Embarrassment and social organization. N. J. Smelser ve W. T. Smelser (Ed.), *Personality and social systems* içinde (541–548). John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1037/11302-050>
- Göregenli, M. (2021). *Çevre psikolojisi: İnsan mekân ilişkileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Greenberg, C. I. ve Firestone I. J. (1977). Compensatory responses to crowding: Effects of personal space intrusion and privacy reduction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(9), 637-644. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.9.637>
- Grigor, M. (1994). Space in time, filming architecture. *Architectural Design*, 64(11/12), 16-21.
- Gürkaynak, İ. (1988). Çevresel psikoloji: Doğası, tarihçesi, yöntemleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1), 1-9. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000993
- Hall, E. (1969). *The hidden dimension*. Anchor.
- Harrison, H. (1996). *Yer açın! Yer açın!*. Metis Yayınları.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. John Wiley & Sons.
- Imamoglu, V. (1975). *Spaciousness of interiors: its meaning, measurement and relationship to some architectural variables* (Order No. U411786). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (301230682). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/spaciousness-interiors-meaning-measurement/docview/301230682/se-2>
- Kaplan, S. (1972). The challenge of environmental psychology: A proposal for a new functionalism. *American Psychologist*, 27(2), 140-43. <https://doi.org/10.1037/h003267>
- Kates, R. W. (1971). Natural hazard in human ecological perspective: Hypotheses and models. *Economic Geography*, 47(3), 438-451.
- Kaya, N., ve Weber, M. J. (2003). Cross-cultural differences in the perception of crowding and privacy regulation: American and Turkish students. *Journal of environmental psychology*, 23(3), 301-309.
- Kılıç Çalğıcı, P. (2013). Çevre psikolojisi kavramlarıyla bir filmin analizi: THX 1138. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 30(2), 63-80. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2013.2.5>
- Kızılaslan, S. (2021). Peyzaj mimarlığı kapsamında sinema sanatında mekân tasarımının değerlendirilmesi: Avatar filmi örneği. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 11(2), 548-565. <https://doi.org/10.20488/sanattasarim.1049048>

- Kızılaslan, S. (2023). Sinemada ütopya kavramının çevresel psikoloji açısından ir-
delenmesi. E. Akmeşe ve Z. Akmeşe Demir (Ed.), *Sinema ve ütopya- sine-
mada ütopyik ve distopyik imgeler içinde* (211-223). LİTERATÜRK Academia.
- Konuk Kandemir, N. ve Kiraz Demir, S. (2022). Birey, toplum ve çevre ilişkisi bağ-
lamında sinema: 2040 belgesel filmi örneği. *NOSYON: Uluslararası Toplum
ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (10), 122-133.
- Köseoğlu, E. ve Kıyak, L. (2023). Ters Yüz animasyon filminde zihinsel ve çevresel
mekân analizi. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 38-57.
- Kupritz, V. W. (1998). Privacy in the work place: The impact of building design. *Journal of Environmental Psychology*, 18(4), 341-356.
<https://doi.org/10.1006/jevp.1998.008>
- Lewin, K. (1936). *Principles of topological psychology*. (Çev. F. Heider ve G. M. Hei-
der). McGraw-Hill.
- Loo, C. (1977). Beyond the effects of crowding: Situational and individual diffe-
rences. Stokols, D. (Ed.) *Perspectives on environment and behavior* içinde (153-
168). Springer.
- Lyman, S. M., ve Scott, M. B. (2017). Territoriality: A neglected sociological dimen-
sion. Gutman R. (Ed.). *People and buildings* içinde (18-26). Routledge.
- Lynch, K. (2015). *Kent imgesi*. (Çev. İrem Başaran). Türkiye İş Bankası Kültür Ya-
yınları.
- Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyo-
lojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Der-
gisi*, 22(2), 273-294.
- Namazian, A. ve Mehdipour, A. (2013). Psychological demands of the built envi-
ronment, privacy, personal space and territory in architecture. *International
Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 3(4), 109-113.
- Neumann, D. (1996). *Acknowledgments, in film architecture: Set designs from metropo-
lis to Blade Runner*. Prestel.
- O'Herlihy, L. (1994). Architecture and film. *Architectural Design*, 64(11/12), 90-91.
- Pallasmaa, J. (2001). *The architecture of image: Existential space in cinema*. Rakennus-
tieto.
- Patterson, M. L. (1976). An arousal model of intimacy. *Psychol. Rev.*, 83(3), 235-45.
- Penz, F. (1994). Cinema and architecture-overlaps and counterpoints studio-made
features in the film industry and studio-based experiments in architectural
education. *Architectural Design*, (112), 38-41.
- Pol, E. (2007). Blueprints for a history of environmental psychology (II): From arc-
hitectural psychology to the challenge of sustainability. *Medio Ambiente y
Comportamiento Humano*, 8(1/2), 1-28.
- Proshansky, H. M. ve O'Hanlon, T. (1977). Environmental psychology: Origins
and development. *See Ref.*, 415, 101-129.
- Proshansky, H. M., Ittelson, W. H. ve Rivlin, L. G. (Ed.). (1976). *Environmental psyc-
hology: People and their physical settings*. Holt, Rinehart & Winston.

- Raven, B. H. ve Rubin, J. E. (1983). *Social Psychology*. (2nd Edition). John Wiley & Sons.
- Rotter, J. B., Chance, J. ve Phares, E. (1972). *Applications of a social learning theory of personality*. Holt, Rinehart & Winston.
- Schmidt, D. E., Goldman, R. D. ve Feimer, N. R. (1976). Physical and psychological factors associated with perceptions of crowding: An analysis of subcultural differences. *Journal of Applied Psychology*, 61, 279-89.
- Sells, S. B. (1969). Ecology and the science of psychology. *See Ref.*, 20, 15-30.
- Sells, S. B. (1971). *Environmental assessment: A context for the study of human behavior*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Washington, D. C.
- Set, F. ve Lekesiz, F. (2019). Sinemada distopya ve "Şarküteri" filminin distopya kavramı çerçevesinde incelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 117-125.
- Sommer, R. (1969). *Personal space. The behavioral basis of design*. Prentice-Hall.
- Sommer, R. (2002). Personal space in a digital age. Bechtel, R. B., ve Churchman, A. (Ed.). *Handbook of environmental psychology* içinde (647-660). John Wiley & Sons.
- Sözen, G. ve Boyacıoğlu, E. (2020). Sinema ve mimarlığın mekânla mutlak ilişkisi: Otomatik Portakal. *Mimarlık*, 415, 54-59.
- Stokols, D. (1976). The experience of crowding in primary and secondary environments. *Environment and Behavior*, 8(1), 49-86. <https://doi.org/10.1177/0013916576008001>
- Stokols, D. (1978). Environmental psychology. *Annual Review of Psychology*, 29, 253-295. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.29.020178.001345>
- Sundstrom, E. (1975). An experimental study of crowding: Effects of room size, intrusion, and goal-blocking on nonverbal behavior, self-disclosure and self-reported stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(4), 645-654. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.32.4.645>
- Tanyeli, U. (2001). Temsiliyet nesnenin temsili sanalın sanallıkla ifadesi. *Arradamento Mimarlık*, 141, 11-66.
- Thibaut, J. W., Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. John Wiley & Sons.
- Tolman, E. C. (1951). *Behavior and psychological man*. University of California Press.
- Watson, O. M. (1970). *Proxemic behavior: A cross-cultural study*. Mouton.
- Westin, A. (1970). *Privacy and freedom*. Atheneum.
- Wills, J. (2021). 'What is the secret of Soylent Green?': Using Richard Fleischer's dystopian movie Solyent Green (1973) to discuss enduring environmental challenges. *Journal of American Studies*, 55(5), 1263-1268.
- Worchel, S. ve Teddlie, C. (1976). The experience of crowding: A two-factor theory. *Journal of Personality and social psychology*. 34, 30-40.

Ebrar Kuruçay Gök

Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde 2019 yılında Lisans, 2022 yılında Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Ardından 2022 yılında aynı kurum ve bölümde Doktora eğitimine başlamıştır. Doktora programında sanat ve tasarım araştırmaları, uygulama temelli yaklaşımlar ve tasarım eğitimi üzerine çalışmaktadır. 2020 yılında Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak akademik kariyerine başlamıştır. 2021 yılından itibaren Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir.

She, completed her undergraduate education at Hacettepe University, Faculty of Fine Arts, Department of Interior Architecture and Environmental Design in 2019, subsequently obtaining a master's degree in 2022. Subsequently, in 2022, she commenced her doctoral studies at the same institution and department. Her doctoral studies focus on art and design research, practice-based and practice-led approaches, and design education. In 2020, she commenced her academic career as a Research Assistant at Başkent University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design. Since 2021, she has been engaged in further academic studies as a Research Assistant at Yalova University, Faculty of Art and Design, Department of Interior Architecture.

E-posta: kurucayebrr@gmail.com

Ayşen Özkan

Hacettepe Üniversitesi İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde lisans (2004) ve yüksek lisans (2007) eğitimini; Gazi Üniversitesi Mobilya ve Dekorasyon Eğitimi Anabilim Dalı'nda Doktora (2014) eğitimini tamamlamıştır. Halen Hacettepe Üniversitesi İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Doç. Dr. Özkan, tasarım, tasarım tarihi, iç mekân psikolojisi ve mekân algısı ile kullanıcı tercihleri üzerine çalışmalar gerçekleştirmektedir.

She, received her bachelor's (2004) and master's (2007) degrees from Hacettepe University, Department of Interior Architecture and Environmental Design and her PhD (2014) degree from Gazi University, Department of Furniture and Decoration Education. Currently working as a faculty member at Hacettepe University, Department of Interior Architecture and Environmental Design, Assoc. Prof. Dr. Özkan conducts studies on design, design history, interior design psychology, and space perception with user preferences.

E-posta: aysenoz@hacettepe.edu.tr